

dr hab. Beata Morzyńska-Wrzonek, prof. uczelni
Katedra Literatury Polskiej i Rosyjskiej
Wydział Literaturoznawstwa
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Wójtowicz pt. *Kobieta w świetle doświadczeń somatycznych – analiza problemu na podstawie wybranej polskiej prozy współczesnej z uwzględnieniem dyskursu medialno-kulturowego*, przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Barbary Zwolińskiej, prof. UG

Przedstawiona do ponownego zrecenzowania rozprawa Pani Mgr Magdaleny Wójtowicz znacznie różni się od pierwszej wersji monografii pod tym samym tytułem. Zmianie uległy już tytuły rozdziałów, we *Wstępie* zamieszczone zostały dodatkowe informacje dotyczące podejmowanych kwestii w poszczególnych rozdziałach, w osobnej części pracy pojawiły się informacje dotyczące przyjętej metodologii, omówiono w rozszerzony sposób istotne definicje. Ponadto w kolejnych częściach rozprawy odnotować można liczne uzupełnienia, dwa ostatnie rozdziały zmieniły kolejność, zdecydowanie uzupełniono bibliografię, którą sumiennie w pracy wykorzystano. Już te wstępne słowa dotyczące rozprawy mogą kierować uwagę ku mojej pozytywnej ocenie. Dodam też, że uzupełnienia dokonane przez Doktorantkę uważam za godne uznania, doceniam Jej pracowitość, zaangażowanie i pragnienie przedstawienia jak najlepszej wersji swojej pracy. Jej objętość jak na rozprawy doktorskie jest naprawdę imponującą – obejmuje bowiem 473 strony.

Zanim przejdę do omówienia monografii, chciałabym zwrócić uwagę, że stanowi ona kontynuację i rozszerzenie wcześniej przygotowanych przez Panią Mgr Magdalенę Wójtowicz tekstów. Zostały one opublikowane w monografiach wieloautorskich. Doktorantka głosiła referaty na konferencjach ogólnopolskich i międzynarodowych. Na uwagę zasługuje także Jej aktywność obejmująca współorganizowanie sesji, spotkań oraz udział w naukowych przedsięwzięciach Pracowni Badań nad Literaturą Zapoznaną i Mniej Znaną na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego.

Pozytywnie oceniam w poprawionej rozprawie doktorskiej jej główne założenia, metodologię, wykorzystanie różnorodnych kontekstów, preferowanie podejścia interdyscyplinarnego, sięganie po konteksty z zakresu socjologii, psychologii i pedagogiki. Za

wartościową uznaje podjętą próbę zanalizowania problematyki kobiecości, cielesności, ukazania kobiety w polskiej prozie XXI wieku, wzbogacenie rozważań wprowadzeniem wybranych aspektów dyskursu medialno-kulturowego. Pani Mgr Magdalena Wójtowicz odwołuje się do założeń poświęconych zagadnieniom płci biologicznej i kulturowej, artykułującym założenia wynikające z uznawania za istotne feministyczne koncepcje dotyczące cielesności, seksualności, codzienności, ich uwikłania w rzeczywistość polityczną, społeczną i kulturową. Jej badania akcentują podmiotowość jednostki, podkreślają zainteresowanie mechanizmami mentalnymi, percepcją sensualną, emocjami, zmysłami i ciałem, śledzą zdeterminowanie wychowania kobiet powszechnie akceptowaną wersją kobiecości. Doktorantka wykorzystuje sporą ilość przykładów, by wyraźnie wyartykułować tytułowe zagadnienie, umieścić je w ponowoczesnym nurcie myślenia o literaturze, kulturze, tożsamości.

Dysertacja składa się ze wstępu, osobnej części, w której jest scharakteryzowana metodologia badań, czterech rozbudowanych rozdziałów, z wyraźnie wyodrębnionymi podrozdziałami, zakończenia, bardzo obszernej bibliografii, tu wydzielono bibliografię podmiotową, przedmiotową i netografię, oraz streszczenia w języku angielskim.

Wstęp został zbudowany według klasycznych reguł. Odnajdujemy w nim więc ustalenia dotyczące celu pracy, rozumienia kluczowych kategorii, zasad doboru materiału egzemplifikacyjnego. Znajdują się tu również uwagi dotyczące kompozycji dysertacji. Doktorantka charakteryzuje kluczowe dla tytułowego zagadnienia pojęcie figury, doświadczenia (s. 8 i 9), cielesności, kultury konsumpcyjnej, świadomie wskazuje na materiały, które były dla Niej źródłem impulsów badawczych. Zaznaczyła, że „Główne tezy badawcze rozprawy skupiają się na następujących pytaniach: W jaki sposób kluczowe doświadczenia somatyczne wpływają na psychikę kobiety?; Jak bardzo zmienia się postrzeganie aparycji oraz osobowości przez jednostki żeńskie będące w różnym wieku i na innym etapie życia?; Czy relacje międzyludzkie, w tym przede wszystkim więź z matką, oraz płć są w stanie wywrzeć wpływ na kształtowanie się tożsamości kobiety?; W jaki sposób kobieta może postrzegać swą cielesność i seksualność w kontekście przeżywanych doświadczeń somatycznych?; Jaką rolę odgrywają media masowe, społeczeństwo oraz patriarchy w odniesieniu do figury współczesnej kobiety?” (s. 11-12). Autorka sięga w głównej mierze po utwory napisane przez kobiety, wyjątkiem są: *Masara Szczepana Twardocha*, *Sławomira Shutego Za kulisami* oraz *Piotra Jaconia My, trans.*

W kolejnej części pracy zatytułowanej *Metodologia badań* znajduje się szerokie

dookreślenie pola badawczego, które skoncentrowane jest na zagadnieniach dotyczących ciała, cielesności, kobiety, kobiecości, ich wytwarzanie i rozpowszechnianie w rzeczywistości społecznej, podawane są przykłady dyskursów kobiecości i męskości. Autorka wskazuje, że charakteryzując tytułową problematykę, odwoływać się będzie do ustaleń dyskursu feministycznego, refleksji genderowej, za pomocną uznaje wiedzę z zakresu antropologii kultury, kulturowej teorii literatury, socjologii. Dowiadujemy się, że wybrana przez Panią Mgr Magdalenę Wójtowicz metoda badawcza to analiza tekstu literackiego i metoda feministyczno-genderowa. Definiuje ona adekwatną do omawianej problematyki optykę oglądu, dodatkowo wspomaga ją wiedza z różnorodnych dyscyplin naukowych, jak chociażby wspomniana wcześniej socjologia, psychologia czy dyskurs medialno-kulturowy. Autorka wskazuje na znaczne poszerzenie rozumienia kategorii kobiecości, pisze, że „pojęcie [to – przyp. moje] bywa postrzegane poprzez: funkcjonowanie stereotypów, pryzmat kulturowy, anatomiczny, zmieniające się realia i ich rozwój, w opozycji do męskości (kobieta jako Inny)” (s. 19). W tej części monografii analizie zostaje też poddana m.in. problematyka prywatne – publiczne, wyraźnie dostrzeżona jest rola mediów: „zwłaszcza – pisze Pani Mgr Magdalena Wójtowicz – za pośrednictwem masowych mediów wciąż pojawiają się kolejne trendy i kanony wyznaczające normy idealnej kobiecości” (s. 25) oraz „Internet jako silne medium w XXI wieku proponuje wiele możliwości badania istoty kobiecości w kontekście społeczno-kulturowym” (s. 26). Doktorantka zapowiada, że w pracy dominować będzie kontekst literaturoznawczy, a medialny potraktuje jako istotne jego dopełnienie (s. 26). W tej części rozprawy Autorka przywołała ustalenia takich polskich badaczy jak: Krystyna Kłosińska, Anna Łebkowska, Kazimierz Ślęczka, Honorata Jakubowska, Anna Nasiłowska, Grażyna Borkowska, Ewa Kraskowska czy Przemysław Czapliński. Chciałabym w tym momencie zaznaczyć, że ten fragment pracy oceniam wysoko, doceniam świadomość charakteryzowania zasad badania tytułowego zagadnienia oraz to, że w poszczególnych rozdziałach są one konsekwentnie realizowane. Nie chciałabym też Pani Mgr Magdaleny Wójtowicz utrzymywać w niepewności i stwierdzę, że całą pracę oceniam pozytywnie, doceniam ambicję przedstawienia figury kobiecej w świetle doświadczeń somatycznych w najnowszej polskiej prozie, a przedstawione poniżej uwagi to spełnienie obowiązków recenzenckich i drobne sugestie uzupełnień.

W pierwszym rozdziale Doktorantka rozpoznaje zagadnienia związane z dzieciństwem i adolescencją dziewcząt, kształtowaniem w tym czasie związków z najbliższymi obecnymi/nieobecnymi, sytuowaniem się w otaczającej rzeczywistości. Autorka sięga po

utwory Magdaleny Tulli, Anny Cieplak, Sylwii Chutnik, Aleksandry Zielińskiej, Katarzyny Michalczak, by przybliżyć problematykę odnajdywania się niepełnoletnich bohaterek w skomplikowanych relacjach z matką milczącą, nieobecną, obarczoną traumatycznym doświadczeniem, nadopiekuńczą czy też enigmatycznym ojcem, w sytuacji rozstania rodziców, w świecie przez siebie wykreowanym. Autorka dysertacji jako uzupełnienie wymienionych tekstów w funkcji kontekstów przywołuje powieści Weroniki Gogoli, Ingi Iwasiów, Izabeli Filipiak i Tomka Tryzny. Dyskurs rozwijają nawiązania do kategorii postpamięci, traumy spowodowanej gwałtem, wieloaspektowego doświadczania braku. Cenne są uwagi wskazujące na problematykę funkcjonowania stereotypów, ich roli w kształtowaniu tożsamości nastoletnich dziewczynek, fragmenty mówiące o poczuciu odosobnienia, melancholii codzienności. Zastanawiam się, czy nie można by było do interpretacji tekstów Magdaleny Tulli włączyć problematyki związanej z językiem. We *Włoskich szpilkach* i *Szumie* dwie jednostki nozologiczne, choroba Alzheimera i depresja, definiują problematykę tożsamościową głównych bohaterek i oba utwory są nasycone metaforą podkreślającą, że choroba to doświadczenie niechciane, tabuizowane (rozważania poświęcone tej kwestii mógłby zainspirować artykuł Moniki Ładoń, *Kłopotliwa kasetka z chorobami. O „Włoskich szpilkach” i „Szumie” Magdaleny Tulli*, [w:] *Kobieta, literatura, medycyna*, red. A. Galant, A. Zawiszewska, Szczecin 2016).

Kolejnym zagadnieniem, które interesuje Panią Mgr Magdalenę Wójtowicz, jest *Figura kobiety współczesnej w społeczeństwie somatycznym*. To problematyka bardzo szeroka, jej poszczególne wątki, aspekty charakteryzują dyskursy m.in. z zakresu socjologii (socjologii ciała, socjologii medycyny) psychologii, antropologii. Społeczno-kulturowe tworzenie wizerunku kobiety/kobiecości wyraźnie ujawnia zjawisko dyscyplinowania kobiety poprzez dokładne dookreślenie cech poszczególnych części ciała, ustalanie właściwości wyglądu fizycznego, wskazywania na ich bezpośredni związek z procesem kształtowania tożsamości, budowaniem podmiotowych relacji z samą sobą i z innymi. Zaprezentowane w przedstawionej do oceny pracy podejście do kategorii ciała wskazuje, iż ma na nie wpływ rozwój mediów, kultury konsumpcyjnej i postępująca technicyzacja, że istotna jest idealizacja ciała, ukrywanie/poprawianie jego niedoskonałości, dostosowywanie się do medialnych trendów, patriarchalnie zorientowanych stereotypów, społecznych oczekiwań. Wygląd i jego percepcja, kryteria oceny samej siebie, swojej fizyczności są ważnym elementem budowania samoakceptacji, poczucia życiowego spełnienia, samorealizacji. Doktorantka zwraca uwagę na przemiany zachodzące w systemie wartości, eksponowanie w nim ciała, kultywowanie

określonych jego cech, wyróżnia uruchamianie rozmaitych mechanizmów popularyzujących możliwość wcielania w życie społecznie pożądaną wersję kobiecości. Związane jest to ze współczesnym przekonaniem, że można mieć kontrolę nad własnym ciałem, można je zmieniać tak, by zbliżyć się do ideału. Powszechne jest propagowanie w teraźniejszej kulturze określonego modelu urody, a dostęp do mediów, stały wzrost akceptacji chirurgicznego modelowania ciała i przekonywanie, że ma to wpływ na poprawienie jakości życia staje się coraz bardziej powszechne. Tradycyjne instytucje socjalizacji, takie jak dom czy szkoła, tracą zdolności kształtowania autorytetów, ich rolę przejmują nowoczesne media, a promowane w nich wzorce stają się obowiązujące. I to właśnie o tym w podrozdziale 2.1. pisze Pani Mgr Magdalena Wójtowicz. Poddaje uważnemu oglądowi utwory *Maszkaron* Patrycji Pustkowiak i *Masara* Szczepana Twardocha, zastanawia się nad problematyką samoakceptacji, jej bezpośrednim związkiem z wyglądem zewnętrznym. Doceniam wyraźne wyartykułowanie wpływu kultury masowej na budowanie indywidualnego poczucia wartości, przyglądanie się bohaterkom, ich stosunkowi do ciała, poczuciu „bycia inną”, jeśli nie spełnia się narzuconego wzoru wyglądu (tu cenne jest wykorzystanie uwag m.in. Katarzyny Schier, Elżbiety Turlej, Andrzeja Zbonikowskiego, Stephanie Stahl, Diane Ducret czy Judith Butler). Kobiety z analizowanych utworów poddają się mechanizmom manipulacji i definiują swoją tożsamość poprzez ciało, są bardzo wrażliwe na akceptację ze strony innych osób, ich ocenę, ulegają presji „bycia doskonałą”, co silnie wpływa na odczuwane przez nie poczucie braku, niespełnienia. W kolejnym podrozdziale Autorka zajmuje się chorobą jako czynnikiem autodestrukcyjnym. Przygląda się opowiadaniu Manueli Gretkowskiej *Sandra K.* ze zbioru *Namiętnik* i analizuje sytuację, gdy ciało tytułowej bohaterki, dwudziestoczteroletniej pracownicy agencji reklamowej, nie wygląda tak, jak według niej wyglądać powinno, jak dąży ona do tego, by sprostać narzucanemu ideałowi sylwetki. W tej części dysertacji przywołane są szerokie konteksty kulturowe, społeczne, medyczne, antropologiczne, które bardzo wyraźnie potwierdzają zmiany, jakie zachodzą we współczesnej rzeczywistości, pokazują, jak wpływowe potrafią być przekazy medialne (internet, prasa, telewizja). Bohaterka opowiadania to współczesna konsumentka, nadmiernie skupiona na aparycji, obawiająca się starości, odizolowana od świata. Jej ciało jest stopniowo wyniszczane, destruowane, a ona sama zaczyna mieć wizje, które wykorzystuje w sposób praktyczny i przewiduje, co wydarzy się np. na giełdzie. Jak zauważa Doktorantka, w tym utworze Gretkowska przedstawia postać typową dla społeczeństwa somatycznego: „Sandra jest przykładem współczesnej konsumentki, która zdecydowanie za często i w naiwny sposób

poddaje się technikom manipulacyjnym celowo wypracowanym przez firmy kosmetyczne lub gabinety medycyny estetycznej” (s. 170-171). Pani Mgr Magdalena Wójtowicz rozważa także znaczenie imienia głównej bohaterki, inicjał jej nazwiska, podkreśla podobieństwo ze średniowiecznymi wizjonerkami. Jako kontekst przywołuje utwory: *Za kulisami* Sławomira Shutego i *Oto ciało moje* Aleksandry Pakieły, by podkreślić problem zmagania z własnym ciałem, jego destrukcję w imię propagowanego w przekazach społecznych, kulturowych ideału piękna. Istotnym aspektem współczesnego budowania tożsamości skupionej na cielesności, atrakcyjności i sprawności ciała, jest płęć, seksualność, ich związek z kształtowaniem się kontaktów partnerskich i społecznych, odnajdywaniem się w relacjach damsko-męskich, przyjacielskich lub rodzinnych (s. 182). Zagadnienia te zostały w recenzowanej pracy podjęte w podrozdziale 2.3., badane są tu utwory: *Suka* Katarzyny Grygi i *Lukier* Malwiny Pająk w kontekście idei feministyczno-genderowych, *women's studies*, odwołań m.in. do teorii Judith Butler, Betty Friedan, Barbary Chmielewskiej, Zbigniewa Izdebskiego, Joanny Bator, Eugenii Mandal czy Ewy Hyży. Doktorantka sprawnie dokonuje interpretacji podjętego zagadnienia, wskazuje na rolę atrakcyjności fizycznej bohaterek i jej związek z definiowaniem seksualności, budowaniem bliskości, odczuwaniem samotności, charakteryzuje relacje homo- i heteroseksualne, uwidacznia krytykę świata patriarchalnego. W kolejnej części pracy rozwinięta zostaje kwestia funkcji przekazów medialnych wprowadzających, powielających, utrwalających taki model kobiecości, który eksponuje obowiązek bycia piękną i szczupłą, konieczność dążenia do ideału, zdecydowane ograniczenie czy też wyeliminowanie refleksji, zdolności do systematyzowania, krytycznej oceny popularnych propozycji. Pani Mgr Magdalena Wójtowicz charakteryzując figurę kobiety w społeczeństwie somatycznym, przygląda się powieści Sylwii Kubryńskiej *Kobieta dość doskonała* oraz mediom społecznościowym (tu wybrała Facebook i Instagram, nie zapomina też o TikToku, poświęca mu uwagę w przypisie na s. 217) oraz reklamie (głównie prasowej i telewizyjnej). Celem tego fragmentu dysertacji jest, jak zauważa, „przyjrzenie się i analiza zjawiska nadmiernie wyeksponowanego dążenia do doskonałości przez dziewczęta i kobiety i wpływu pseudopięknych, wyidealizowanych wizerunków na psychikę. Jego ważnym elementem jest również idea ich funkcjonowania w społeczeństwie somatycznym, nie tylko patriarchalnie nacechowanym, ale i stawiającym je przeciwko samym sobie w walce o osiągnięcie sztucznych, nieprawdziwych wzorców negujących i niszczących naturalność. Społeczeństwie, w którym prym wiedzie nie tylko ciało, ale także oczekiwania krzywdzące kobiety” (s. 215). Doktorantka akcentuje niebezpieczeństwa tkwiące w uleganiu

proponowanej przez kulturę popularną, media społecznościowe iluzji piękna, pokazuje emocjonalne, psychiczne skutki pomijania autentyczności w doświadczaniu siebie.

W trzecim rozdziale pracy pojawia się problematyka macierzyństwa i kobiecej przyjaźni. Autorka dostrzega ich wagę, interesująco przedstawia wybrane wątki, złożone motywy, osadza je w rozmaitych kontekstach. Odwołuje się do rozważań obejmujących szeroki wachlarz zagadnień. Są wśród nich: figura Matki Polki, gwałt i aborcja (ich skutki dotyczące sfery cielesnej i psychicznej), rodzicielstwo przedwczesne, niechciana, macierzyństwo naznaczone utratą, niespełnione. Autorka proponując w tym rozdziale omówienie społecznej presji, wpływu kultury patriarchalnej na kształtowanie doświadczenia macierzyństwa, prezentując konfrontację mitu z rzeczywistością, proces osvajania się kobiety z ciążą, funkcjonowaniem w roli matki, korzysta z koncepcji psychologicznych, socjologicznych, kulturowych. Poddając analizie *Przypadek Alicji Aleksandry Zielińskiej*, zwraca uwagę na matkę niespełnioną, nieświadomą miłości do dziecka, kobietę, która nie chce poddać się społecznemu przymusowi urodzenia go, która jest zagubiona i przerażona. Jej młody wiek i niechciana ciąża powodują, że pogrąża się w chorobie psychicznej, coraz trudniej odróżnia jawę od snu, to co realne od tego, co wymyślone. Bohaterka jest (nie)matką, cierpi na syndrom postaborcyjny, choć nadal jest w ciąży. Doktorantka bardzo wyraźnie wskazuje, że omawiany tekst mówi o samotności kobiety, która nie zgadza się, by przedwcześnie zostać matką, o poddawaniu jej groźnej społecznej stygmatyzacji. Z kolei w utworze *Ono* Doroty Terakowskiej, choć również opowiada on o niechcianej ciąży w młodym wieku, główną bohaterką jest dziewczyna, która podejmuje decyzję o urodzeniu dziecka, próbuje nawiązać z nim kontakt, a jej uczucia wobec niego się zmieniają. Obie powieści podejmują dyskusję z modelem funkcjonowania kobiety-matki w społeczeństwie, spełniania się w roli rodzicielki, z pełnym zaangażowaniem wypełniającej obowiązki względem dziecka i rodziny. Te zapisy skomplikowanego macierzyństwa uzupełniają przedstawienie współczesnych relacji rodzinnych, zwłaszcza z matką, ich wpływ na rozumienie siebie w sytuacji, gdy ciąża przychodzi zbyt szybko i jest niechciana. W trzecim rozdziale pracy znajduje się również fragment poświęcony doświadczeniu utraty dzieci nienarodzonych. Pisała o tym m.in. Justyna Bargielska w *Obsoletkach* i ten utwór Doktorantka czyni przedmiotem swoich rozważań. Dostrzega specyfikę języka, odnotowuje dążenie pisarki do silnego zindywidualizowania doświadczenia „utraczonego” macierzyństwa. Artykułując rolę narratorki, podkreśla współodczuwanie, solidaryzowanie się z emocjami kobiet doświadczających poronienia, mierzących się z żalobą po nienarodzonym dziecku. Po tej

części pracy obszernie przedstawiającej traumatyczne przeżycie poronienia następuje kolejna charakteryzująca tekst Grażyny Plebanek *Dziewczyny z Portofino* oraz powieść psychologiczną Frau Wolf *Kobiecość to syf i kropka*. Utwory te zainspirowały Autorkę monografii, by przyjrzeć się jednemu z istotnych aspektów kształtowania tożsamości – przyjaźni między kobietami, doświadczeniu siostrzeństwa, poczuciu wsparcia, zrozumienia, tworzenia wspólnej kobiecej przestrzeni sprzyjającej realizowaniu ich uczuć, marzeń i pragnień (s. 293). Pani Mgr Magdalena Wójtowicz omawia tu zjawiska społeczno-medialne, nadawanie znaczenia indywidualnym doświadczeniom życiowym w sytuacji, gdy są one zdeterminowane warunkami patriarchy. Podkreśla, że pisarki ukazują różne aspekty budowania relacji z rodzicami, rówieśniczkami, różnorodny stosunek do małżeństwa i macierzyństwa. Opis doświadczeń kobiet uzupełniają obrazy Warszawy schyłku PRL-u (w powieści Plebanek). Z kolei o nowym modelu macierzyństwa („Wyklarowanie się pojęcia „Nowej Samotnej Matki” jest niezwykle istotne w odniesieniu do czasów współczesnych i funkcjonowania masowych mediów”, s. 324) pisze Doktorantka w rozdziale 3.4., przyglądając się powieści Sylwii Kubryńskiej zatytułowanej *Mama*. Autorka pracy charakteryzuje innowacyjność tej propozycji, przedstawianie macierzyństwa jako doświadczenia niejednoznacznego, związanego m.in. z trudnymi do zaakceptowania zmianami zachodzącymi w ciele ciężarnej kobiety, buntem wobec presji bycia matką idealną, perfekcyjnie spełniającą swoje obowiązki. Pani Mgr Magdalena Wójtowicz podkreśla, że Kubryńska odważnie polemizuje z oczekiwaniami patriarchy wobec matki, pokazuje samotność kobiety i jej skomplikowane dojrzewanie do macierzyństwa.

Ostatni rozdział rozprawy skupia się na zagadnieniu starości kobiet, jest dopełnieniem problematyki podejmowanej w trzech poprzednich rozdziałach. W pierwszym podrozdziale poddawane oglądowi są dwie współczesne powieści *Serce Radki* Franczak i *Tylem do kierunku jazdy* Sylwii Chutnik, przedstawiona w nich konfrontacja młodości i starości. Analizę utworów poprzedza wprowadzenie teoretyczne dotyczące schyłku życia przygotowane na podstawie uważnej lektury opracowań z zakresu psychologii, socjologii, medycyny, przywoływane są tu również teksty z pogranicza antropologii, literatury i kultury. Doktorantka zwraca uwagę na kształtowanie wizerunku starości we współczesnych mediach, koncentruje się na procesie starzenia się kobiety, podkreśla stereotypizację i wykluczenie. Objąśnianie w omawianym podrozdziale dialogu międzypokoleniowego obejmuje wskazanie na modele poznawania świata wypracowane przez różne generacje, wpływ na nie współczesnej cywilizacji, podejmowanie próby zsynchronizowania się z nimi seniorów.

Autorka ciekawie charakteryzuje osoby starsze, które odnajdują swoją drogą życiową mimo upływającego czasu, związanych z tym niedogodności, nie zgadzają się na instrumentalizowanie naiwnej starości, oswajają się z najtrudniejszym okresem swojego życia, postępującą własną słabością i potencjalnym kresem. Kreacja starszych bohaterek w rozważanych utworach przeczy stereotypom dotyczącym starości, które narzucają jednowymiarowy model wyglądu, zachowania i podejmowanych zobowiązań. W kolejnej części pracy Pani Mgr Magdalena Wójtowicz przygląda się utworowi Zyty Rudzkiej, by wyartykułować problematykę memorialną, jej nacechowanie późnym wiekiem bohaterki i splecenie tego wątku z tożsamością żydowską, Holocaustem. *Ślicznotka doktora Josefa*, bo w tej powieści występują wspomniane zagadnienia, podejmuje istotne kwestie związane z uporaniem się z okrucieństwem wojny, obozową traumą, próbą odnalezienia się w domu opieki. Doktorantka prezentuje cielesność głównej bohaterki, jej urodę i stosunek do niej przez całe życie. Podejmuje kwestie związane z ocaleniem dziewczynki z obozu dzięki ciału, charakteryzuje motyw kata i ofiary. Z kolei w części 4.3 rozprawy na plan pierwszy w charakteryzowaniu starości wysuwa się problem samotności, osamotnienia, izolacji seniorów. Tu autorka monografii poświęca uwagę kolejnej opowieści Zyty Rudzkiej – *Krótkiej wymianie ognia*, której bohaterkami są trzy pokolenia kobiet. Mówi o starości, kobiecości, relacjach, o zerwanym kobiecym porozumieniu. Omawia pokoleniowe przekazywanie traum, rolę pamięci, odczuwanie starzejącego się ciała, jego nieszablonowe opisy, okrucieństwo fizjologii, biologiczne ograniczenia, bezbronność wobec zanikających zdolności intelektualnych. Wydaje się, że w tym fragmencie pracy można jeszcze jako kontekst potraktować refleksję Jeana Améry'ego, w której podejmuje kwestię „bycia niewidzialnym” w późnym okresie życia (J. Améry, *O starzeniu się. Podnieść na siebie rękę*, Warszawa 2007). Z recenzenckiego obowiązku może jeszcze dodam, że rozważania o starości można uzupełnić o pracę Hanny Serkowskiej, *Co z tą starością? O starości i chorobie w europejskiej literaturze i filmie* (Toruń 2018) czy Małgorzaty Okupnik, *W niewoli ciała. Doświadczenie utraty zdrowia i jego reprezentacje* (Kraków 2018).

Dysertacja zawiera również zakończenie, w którym odnajdujemy krótki przegląd głównych hipotez interpretacyjnych, przypomnienie materiału egzemplifikacyjnego, ustaleń dotyczących jego doboru oraz określenie specyfiki refleksji teoretycznej wprowadzającej w poszczególne zagadnienia.

Podsumowując powyższe rozważania, stwierdzam, że przedstawiona do ponownej recenzji praca *Kobieta w świetle doświadczeń somatycznych – analiza problemu na podstawie*

wybranej polskiej prozy współczesnej z uwzględnieniem dyskursu medialno-kulturowego spełnia ustawowe warunki stawiane pracom doktorskim. To moje drugie spotkanie z monografią Pani Mgr Magdaleny Wójtowicz, już po raz drugi piszę jej pozytywną ocenę. Uważam, że Doktorantka przygotowując jej obecną wersję, wykazała się ogromną pracowitością i determinacją. Doceniam to i jeszcze raz pragnę podkreślić, że przedstawiona do oceny monografia jest oryginalną propozycją scharakteryzowania wybranego zagadnienia dostrzeżonego we współczesnej polskiej prozie, wzbogacając ją bardzo szerokie konteksty kulturowe. Doktorantka prezentuje wysoką świadomość stosowanej metodologii. A przedstawione przeze mnie sugestie uzupełnień nie umniejszają Jej osiągnięć. W związku z powyższym wnioskuję o dopuszczenie Pani Mgr Magdaleny Wójtowicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Bydgoszcz, 23.10.2024 r.

Beata Monyńska - Nowak